

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты ІХ Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
ІХ Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.enu.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2014

12.3 Қылмыстық құқық. Қылмыстық процессуалдық құқық. Криминология.

ӘОЖ: 343.131.5

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕДИАЦИЯ ИНСТИТУТЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Адилжанова Н.Т.

Еуразия ұлттық университетінің «Заңтану» мамандығының 3 курс докторанты

Қазіргі таңда елбасы Н.Ә. Назарбаевтың тапсырмаларын орындау шеңберінде қоғамдық қауіпсіздік пен құқықтық тәртіпті нығайту мақсатында қажетті шаралар кешені қабылдануда, қылмыстық заңнаманы ізгілендіру үрдісі, азаматтардың құқықтарын сот арқылы қорғау, дауларды сотқа дейін бітімгершілікке келу жолымен шешу, соның ішінде медиация үрдісі мүмкіндіктері кеңейтілу үстінде.

Медиация институты көптеген дамыған мемлекеттердің құқықтық тәжірибесіне енген, алайда, қазақ қоғамында бұл институттың дамуына серпін берген заңдардың қабылдануына қарамастан, дауларды дәстүрлі сот тәртібімен шешу жолдары халық санасында нық орнаған. Сондықтан елімізде медиацияны сот жүйесіне интеграциялаудың тиімді тетіктерін қалыптастыру қажеттігі туындап отыр.

Медиатор боламын деушілер көп, бірақ халық дауларды медиаторлар арқылы шешуге болатынын түсінбейді, оларға жүгінбейді. Әрине, бұл ғажап та емес. Медиация олар үшін таңсық құбылыс, олардың санасында кеңестік менталитет – жанжалдарды тек сот тәртібімен шешу қалыптасқан. Сондықтан біздің пікірімізше, аталған институтты дамыту жөніндегі туындап отырған мәселелерді қазіргі таңда қоғамда қалыптасқан тенденцияға қарап шешуге тырысу керек. Яғни, халық сотқа сенсе, медиацияны да дамытудың бірден бір дұрыс жолы сот мекемелерімен тығыз қарым-қатынас жасау болып табылады.

Судья – ол арнайы құзыреті бар, мемлекет атынан шешім шығаратын тұлға, ал медиатордың мәртебесі халыққа беймәлім, ол ешқандай заңды күші бар шешім қабылдамайды, алайда, медиация рәсімі барысында қол жеткізілген келісім, заңға қайшы болмаған жағдайда, соттың ұйғарымымен бекітіліп заңды сипатқа ие болады.

Мен өз баяндамамада заңнамаға сәйкес сот процесі барысындағы медиация рәсімінің жүргізілуін ашып көрсеткім келеді. Яғни сотқа талапкерден талап-арыз түскен сәттен бастап медиацияны қалай ұсыну керек, тараптар медиацияға келісім берген жағдайда медиация құжаттарының рәсімделуі, сотпен бекітілуі жайында болмақ.

ҚР Азаматтық іс жүргізу кодексінің 152-бабына сәйкес судья талап арыз түскен күннен бастап бес күн мерзімде оны сот ісін жүргізу үшін қабылдау туралы мәселені шешуге құқылы. Талап арызды қабылдай отырып, судья азаматтық іс қозғау туралы ұйғарым шығарады.

ҚР «Медиация туралы» заңының 20-бабының 4-тармағына сәйкес тараптарға медиацияға жүгінуге ұсыныс басқа тараптың өтініші бойынша, сот немесе қылмыстық қудалау органымен жасаулынуы мүмкін.

ҚР Азаматтық іс жүргізу кодексінің 166-бабының 1-тармағына сәйкес арызды қабылданғаннан және азаматтық істі қозғағаннан кейін судья оны уақытылы және дұрыс шешуді қамтамасыз ету мақсатымен сотта іс қарауға істі әзірлейді. Осы кодекстің 167-бабы бойынша азаматтық істерді сот талқылауына әзірлеу, егер заңнамалық актілерде өзгеше белгіленбесе, арыз қабылданған күннен бастап жеті жұмыс күнінен кешіктірмей жүргізілуге тиіс. 170-баптың 4-тармағына және 185-бапқа сәйкес тараптарға дауды шешу үшін олардың аралық сотқа жүгіну не дауды медиация тәртібімен шешу құқықтарын және мұндай әрекеттің

салдарларын түсіндіреді.

Міне, осы сәттерде тараптарға медиация жайында дұрыс ақпарат берілуі керек. Неғұрлым сот процесі мерзімі ұлғайған сайын соғұрлым медиацияны сәтті өткізу мүмкіндігі жоққа шығарылады. Медиация сот процесінің кез келген сатысында жүргізілетіндігі бізге мәлім. Алайда істің екі жаққа да тиімді, әрі жанжалдың одан әрі ушықпай тұрып шешілгендігі дұрыс деп санаймыз. Сондықтан медиация рәсіміне жүгінуді уақтылы, нақты айтсақ, талап-арыз сотқа түскен күннен бастап тараптарға медиацияға жүгіну туралы ұсыныс жасалса нұр үстіне нұр болар еді.

Медиация жөнінде ұсыныс енгізудің 2 тәсілі бар: ауызша және жазбаша.

Ауызша ұсыныс жасау барысында медиацияны ұсынып отырған тұлға тараптарға олардың арасында туындаған дауды сотқа баламалы да тәсілдермен шешу мүмкіндігінің бар екендігін, олардың артықшылығы (мерзім, шығын, тараптардың мүдделерінің қанағаттандырылуы тұрғысынан), салдарлары (мәселен, тараптар медиация барысында келісімге қол жеткізсе, заңға қайшы келмеген жағдайда, сот бұл келісімді ұйғарыммен бекітеді, бұл ретте төленген мемлекеттік баж Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексінде көзделген тәртіппен төлеушіге қайтарылады) жайында түсінік беруі тиіс.

Медиацияға жүгіну туралы ұсыныс жазбаша нысанда да жүргізілуі мүмкін.

Аталған жазбаша ұсынысты тараптарға судья азаматтық істі сотқа қабылдауға дейін, яғни заң бойынша көзделген 5 күн ішінде беруіне болады. Ал істі сотқа әзірлеу, істі сотта қарау барысында (ҚР АЖК 170 б. 4 т., 185 б.) ауызша нысанда тағы да ұсынуы мүмкін, бұл әрекеттер заң шеңберінде көзделгенін атап өткен жөн.

ҚР Азаматтық іс жүргізу кодексінің 242-бабының 7-тармағына сәйкес тараптар медиацияны жүргізу туралы келісім жасаған жағдайда сот іс бойынша іс жүргізуді тоқтата тұруға міндетті. Медиацияны жүргізу мерзімі ұзартылған кезде тараптар бұл туралы бірлескен жазбаша хабарламамен сотқа хабарлауы тиіс. ҚР «Медиация туралы» заңының 23-бабының 3-тармағына сәйкес тараптар арасында жасалатын медиация туралы шарт - іс бойынша іс жүргізуді тоқтата тұру негізі болып табылады.

Тараптар медиацияны жүргізу туралы өтініш білдіргеннен кейін медиация туралы шарт жасайды. Медиация рәсіміне байланысты барлық құжаттардың мазмұнын алдарыңыздағы қосымшалардан көре аласыздар.

Медиация соттың қарауында жатқан жеке және (немесе) заңды тұлғалар қатысатын азаматтық, еңбек, отбасылық және өзге де құқық қатынастарынан туындайтын дауларды реттеу кезінде медиация туралы шарт жасалған күннен бастап күнтізбелік отыз күннен кешіктірілмей аяқталуға тиіс. Қажет болған жағдайда тараптардың бірлескен жазбаша хабарламасы бойынша медиацияны жүргізу мерзімін сот күнтізбелік отыз күнге дейін ұзартуы мүмкін, бірақ жиынтығында ол күнтізбелік алпыс күннен аспауға тиіс.

Тәжірибеде азаматтық істер бойынша медиацияның жүргізілуі 2-3 сағатты да алуы мүмкін.

ҚР «Медиация туралы» заңының 26-бабына сәйкес медиация:

1) тараптар дауды (дау-шарды) реттеу туралы келісімге қол қойған жағдайда – мұндай келісімге қол қойылған күннен бастап;

2) медиатор дауды (дау-шарды) медиация арқылы шешу мүмкіндігін болдырмайтын мән-жайларды анықтаған жағдайда;

3) тараптар дауды (дау-шарды) медиация арқылы шешудің мүмкін еместігіне байланысты медиациядан жазбаша бас тартқан жағдайда – тараптар жазбаша бас тартуға қол қойған күннен бастап;

4) тараптардың біреуі медиацияны жалғастырудан жазбаша бас тартқан жағдайда – медиатор жазбаша бас тартуды жіберген күннен бастап;

5) медиацияны жүргізу мерзімі аяқталған жағдайда –ол аяқталған күннен бастап тоқтатылады.

Медиация рәсімі тараптардың дауды реттеу туралы немесе медиацияны тоқтату туралы келісімге қол жеткізуімен аяқталады.

ҚР «Медиация туралы» заңының 27-бабының 5-тармағына сәйкес азаматтық процесс барысында медиацияны жүргізу кезінде тараптар қол жеткізген дауды (дау-шарды) реттеу туралы келісім дереу іс жүргізуінде азаматтық іс жатқан судьяға жіберіледі. Дауды реттеу туралы келісімді сот Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексінде көзделген тәртіппен бекітеді.Бұл ретте төленген мемлекеттік баж Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексінде көзделген тәртіппен төлеушіге қайтарылуға тиіс.

ҚР «Медиация туралы» заңының 23-бабының 4-тармағына сәйкес азаматтық процесс шеңберінде жүргізілген медиация тоқтатылған жағдайда тараптар іс жүргізуінде азаматтық іс жатқан сотқа тез арада:1) дауды реттеу туралы келісімге қол қойылған жағдайда – аталған келісімді;2) өзге жағдайларда – осы Заңның 26-бабында көзделген негіздерді көрсете отырып, медиацияны тоқтату туралы жазбаша хабарламаны жіберуге міндетті.(құжат үлгілері қосымшада көрсетілген).

ҚР Азаматтық іс жүргізу кодексінің 193-бабының 1,2,3-тармақтарына сәйкес дауды медиация тәртібімен реттеу туралы келісімнің шарттары сот отырысының хаттамасына енгізіледі және оларға тиісінше талап қоюшы, жауапкер немесе екі тарап та қол қояды. Егер дауды медиация тәртібімен реттеу туралы келісім сотқа жолданған жазбаша арыздарда жазылса, олар іске қоса тіркеледі, бұл туралы сот отырысының хаттамасында көрсетіледі.

Дауды медиация тәртібімен реттеу туралы келісім бекітілгенге дейін сот тараптарға тиісті іс жүргізу әрекеттерінің салдарын түсіндіреді.

Дауды медиация тәртібімен реттеу туралы келісімді бекіту туралы сот ұйғарым шығарады, сол арқылы осымен бір мезгілде іс бойынша іс жүргізу тоқтатылады. Ұйғарымда тараптардың сот бекітетін бітімгершілік келісімінің немесе дауды медиация тәртібімен реттеу туралы келісімнің шарттары көрсетілуге тиіс.

ҚР Азаматтық іс жүргізу кодексінің 49-бабының 2-тармағына сәйкес егер бұл іс-әрекет **заңға** қайшы келсе немесе басқа біреулердің құқықтарын,бостандықтарын және заңмен қорғалатын мүдделерін бұзатын болса, сот тараптардың дауды медиация тәртібімен реттеу туралы келісімін бекітпейді.

ҚР Азаматтық іс жүргізу кодексінің 193-бабының 5-тармағына сәйкес тараптардың дауды медиация тәртібімен реттеу туралы келісімін бекітпеген жағдайда, сот бұл туралы ұйғарым шығарады және істі мәні бойынша қарауды жалғастырады.

Тағы бір айта кететін маңызды жайт – ол медиатордың сыйақысы, яғни медиатор медиация рәсімін жүргізу барысында қандай мөлшерде ақы алады?

ҚР «Медиация туралы» заңының 22-бабына сәйкес медиацияны жүргізуге байланысты шығыстар мыналарды қамтиды:

1) медиаторға сыйақы төлеу;

2) медиацияны жүргізуге байланысты медиатор шеккен шығыстар, оның ішінде дау қаралатын жерге жол жүру ақысын төлеуге, қонақүйде тұруға және тамақтануға арналған шығыстар.

Кәсібимедиаторлармедиацияныақылы да, тегіннегізде де жүзегеасырады.Кәсіпқой медиатор (медиаторлар) сыйақысының мөлшері медиация басталғанға дейін медиатормен (медиаторлармен) тараптардың келісімі бойынша айқындалады.Егер тараптардың келісімімен өзгеше белгіленбесе, медиацияны жүргізуге байланысты шығыстарды тараптар бірлесіп тең үлестермен төлейді.Егер медиатор өзінің бейтараптығына кедергі келтіретін мән-жайларға байланысты медиацияны жүргізуден бас тартса, ол тараптардың өзіне төлеген ақшалай сомасын

қайтаруға міндетті. Алайда, медиация рәсімі басталып кетіп, тараптардың біреуі одан бас тартқан жағдайда, төлемақы қайтарылмайды.

Әрбір медиаторлар ұйымының медиация рәсімін жүргізуге байланысты бекіткен тарифтері болады. Мысалы, «Медиаторлар Одағы» қоғамдық бірлестігі бекіткен тариф мөлшерлері келесідей:

Медиатор сыйақысы:

Мүліктік емес сипаттағы даулар

Кәсіпкерлік қызметті заңды тұлға құрмай жүзеге асырып жатқан азаматтар және заңды тұлғаларға:

- 1). Сағаттық медиация – 2 500 теңге
- 2). Тиянақталған (фиксированная) медиация – 30 000 теңге

Жеке тұлғаларға:

- 1). Сағаттық медиация – 850 теңге
- 2). Тиянақталған (фиксированная) медиация – 10 000 теңге

Мүліктік сипаттағы даулар

Кәсіпкерлік қызметті заңды тұлға құрмай жүзеге асырып жатқан азаматтар және заңды тұлғаларға:

- 1). Сағаттық медиация – 10 000 теңге
- 2). Тиянақталған (фиксированная) медиация – дауланып отырған соманың 1 % көлемінде

Жеке тұлғаларға:

- 1). Сағаттық медиация – 2500 теңге
- 2). Тиянақталған (фиксированная) медиация – дауланып отырған соманың 0,5 %

көлемінде

Медиация Астана қаласынан тыс жерде жүргізілетін болса, медиатор шеккен шығыстар, оның ішінде дау қаралатын жерге жол жүру ақысын төлеуге, қонақүйде тұруға және тамақтануға арналған шығыстарды тараптар ҚР Еңбек Кодексінің 1 б. 1 т. 81 тармақшасына сәйкес, Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы Кодекстің 101-103 баптарына сәйкес көзделген тәртіппен төлейді.

Ескерту:

Медиаторлар келесі тұлғаларға қатысты медиацияны тегін жүзеге асырады:

- 1). Мүгедектер және Ұлы Отан соғысына қатысушылар;
- 2). Мүгедектер және Ұлы Отан соғысына қатысушыларға теңестірілген тұлғалар;
- 3). 1 және 2 топтағы мүгедектер;
- 4). Мүгедек балалары бар немесе оларды тәрбиелеп отырған отбасылары;
- 5). ҚР Үкіметімен бекітілген аурулар тізілімінде көрсетілген ауыр созылмалы аурумен ауыратын тұлғалар;
- 6) Зейнеткерлер (жасыбойынша);
- 7). Жетім балалар, 29 жасқа толмаған ата-анасының қамқоршылығынсыз қалған балалар, кәмелетке толғанға дейін ата-анасынан айырылған балалар;
- 8) Оралмандар;
- 9) Табиғи және техногенді сипаттағы төтенше жағдай, табиғи апат салдарынан тұрғын үйден айырылған тұлғалар;
- 10). Көпбалалы отбасылар;
- 11). Мемлекеттік немесе қоғамдық міндеттерді, әскери қызметті, адам өмірін құтқару, құқықтық тәртіпті қорғау нәтижесінде қаза болған тұлғалар отбасылары.

Медиация рәсімінің тағы бір артықшылығы – ол сыбайлас жемқорлықтың мүмкін еместігі, жоқтығы. Медиатор ешқандай шешім шығармайды, ол тек тараптардың өз бетімен тиімді шешімге келуіне ықпал етеді. ҚР «Медиация туралы» заңының 5-бабының 2-тармағына

сәйкес медиация тараптары оның кез келген сатысында медиациядан бас тартуға құқылы. Осы заңның 12-бабының 1-тармағына сәйкес медиация тараптары өзара келісім бойынша басқа медиаторды таңдауға құқылы.

Тараптарды татуластыру институтын дұрыс қолдану жәбірленушінің қылмыстық процестегі рөлі мен белсенділігін арттыруға, оның бұзылған құқықтары мен бостандықтарын тез қалпына келтіруге жәрдемдеседі, сонымен бірге қылмысты жасаған, соңынан жәбірленушімен татуласу және зиянның есесін толтыру түрінде байқалатын оң тәртібімен танылған адамдарға адамгершілікпен қарауға бағытталған.

Қылмыстық процесті жүргізуші орган қылмыс жасаған адамға және жәбірленушіге Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 67-бабы, Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 68 (сезіктің медиация тәртібімен жәбірленушімен татуласуға құқығы), 69 (айыпталушының медиация тәртібімен жәбірленушімен татуласуға құқығы), 75 (жәбірленушінің күдіктімен, айыпталушымен медиация тәртібімен татуласуға құқығы), 391-баптың 5-тармағына (судья тараптарға бітімге келу, оның ішінде медиация тәртібімен бітімге келу мүмкіндіктерін түсіндіруге міндетті) сәйкес медиация тәртібімен татуласу құқығын түсіндіруге міндетті.

ҚР ҚДЖК-нің 82-бабының 5-тармағына сәйкес медиаторды, заңда көзделген жағдайларды қоспағанда, іс жүргізу барысында куә ретінде тартуға жол берілмейді.

ҚР ҚДЖК-нің 88-1-бабына сәйкес қылмыстық іс жүргізу барысында медиатордың келесі құқықтары бар:

1) медиация тараптарына қылмыстық процесті жүргізетін орган беретін ақпаратпен танысу;

2) медиация тараптары болып табылатын қылмыстық процеске қатысушылар туралы деректермен танысу;

3) қылмыстық іс жүргізу заңына сәйкес кездесулердің саны мен ұзақтығын шектемей медиация тараптары болып табылатын қылмыстық процеске қатысушылармен жеке және құпия кездесу.

Басты сот талқылауының дайындық бөлімінде ҚДЖК 343-бабына сәйкес төрағалық етуші тараптардан медиация рәсімін өткізу туралы өтініштерінің бар-жоғы туралы сұрайды. Сот талқылауының қалған қатысушыларының пікірін тындағаннан кейін сот мәлімделген әрбір өтінішті, оның ішінде медиация рәсімін өткізу туралы өтінішті қарауға, оны қанағаттандыруға немесе өтінішті қанағаттандырудан бас тарту туралы дәлелді қаулы шығаруға тиіс.

ҚР ҚДЖК-нің 391-бабының 5-тармағына (судьяның жеке айыптау ісі бойынша сотталқылауы басталғанға дейінгі іс-әрекеттері) сәйкес сотқа дау-шарды медиация тәртібімен реттеу туралы келісім түскен жағдайда осы Кодекстің 37-бабының бірінші бөлігінің 6-тармағы (Қылмыстық іс қозғауға болмайтын, ал қозғалған қылмыстық іс тоқтатылуға тиіс жағдайлар: б) жеке айыптаушының - осы Кодекстің 33-бабының екінші бөлігінде көзделген жағдайларды қоспағанда, осы баптың бірінші бөлігінде көзделген қылмыстар туралы істер бойынша айыптаудан бас тартуы) негізінде судьяның қаулысымен іс бойынша іс жүргізу тоқтатылады.

ҚР «Медиация туралы» заңының 27-бабына сәйкес қылмыстық процесс барысында медиацияны жүргізу кезінде тараптар қол жеткізген дау-шарды реттеу туралы келісім жәбірленушіге келтірілген залалдың орнын толтыру және қылмыс жасаған адамның жәбірленушімен татуласуы жолымен дау-шарды реттеу туралы келісімді білдіреді.

Аталған келісім дереу іс жүргізуінде қылмыстық іс жатқан қылмыстық процесті жүргізетін органға жіберіледі және Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексінде көзделген жағдайларда қылмыстық қудалауды болдырмайтын не оны жүзеге асырмауға мүмкіндік беретін мән-жай болып табылады.

ҚР «Медиация туралы» заңының 27-бабына сәйкес Тараптардың медиация туралы шарт жасасуы қылмыстық іс бойынша іс жүргізуді тоқтата тұрмайды. Қылмыстық сот ісін жүргізу

барысындағы медиация қылмыстық процессуалдық заңында белгіленген сотқа дейінгі және сотта іс жүргізу мерзімдерінде жүзеге асырылуға тиіс.

ҚР ҚДЖК-нің 38-бабының 1-тармағына сәйкес сот, прокурор, сондай-ақ прокурордың келісімімен тергеуші немесе анықтау органы тиісті мән-жайлар болған кезде өз құзыреті шегінде Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 67-бабының екінші бөлігінде (орташа ауыр қылмыс жасаған адам, егер ол жәбірленушімен, арыз берушімен татуласса, оның ішінде медиация тәртібімен татуласса және жәбірленушіге, арыз берушіге келтірілген зиянның есесін толтырса, қылмыстық жауаптылықтан босатылуы мүмкін) көзделген жағдайларда адамды қылмыстық жауаптылықтан босата отырып, қылмыстық іс қозғаудан бас тартуға не қылмыстық істі тоқтатуға құқылы. Мұндай жағдайларда сот қылмыстық жауаптылықтан босата отырып, айыптау үкімін шығаруға да құқылы.

ҚР ҚДЖК-нің 51-бабының 1-тармағына сәйкес қылмыстық істі осы Кодекстің 37, 38-баптарында көзделген негіздер бойынша қылмыстық процесті жүргізуші орган қысқартады. ҚР ҚДЖК-нің 51-1-бабы бойынша күдіктіге немесе айыпталушыға қатысты қылмыстық қудалау осы Кодекстің 37-бабының бірінші бөлігінде, 38-бабының бірінші бөлігінде аталған негіздер бойынша тоқтатылады.

ҚР ҚДЖК-нің 52-бабына сәйкес қылмыстық іс бойынша іс жүргізу қылмыстық іс бойынша іс жүргізу толық қысқартылғандығы туралы қаулының күшіне енуі бойынша аяқталады.

«Қазақстан Республикасында құқық қорғау қызметі мен сот жүйесінің тиімділігін арттыру жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 17 тамыздағы № 1039 Жарлығында ҚР Үкіметіне

1 қылмыстық істер бойынша сотқа дейінгі іс жүргізуді одан әрі оңайлатуға, оның жеделдігін, оның ішінде тергеумен ынтымақтастықтағы айыпталушыларға қатысты ынталандыру нормаларын енгізу арқылы арттыруға;

2 қылмыстық сот ісін жүргізуде бітімгерлік рәсімдерді кеңейтуге, оның ішінде медиация институтын дамытуға, сондай-ақ жеке және жеке-ашық айыптаудың қылмыстық істерінің санатын кеңейтуге;

3 мемлекетке зиян келген жағдайда, тараптардың бітімге келуіне байланысты адамдарды қылмыстық жауапкершіліктен босату тәртібін реттеуге әрі онша ауыр емес және ауырлығы орташа экономикалық қылмыс жасаған адамдарға қамауға алу түрінде жолын кесу шараларын қолдану үшін шектеулер белгілеуге, сондай-ақ келтірілген зиянды өз еркімен өтеген жағдайда оларды қылмыстық жауапкершіліктен босатуға бағытталған заңдардың жобаларын әзірлеп, Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің қарауына енгізсін енгізу жөнінде тапсырмалар берген болатын.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты атты Қазақстан халқына жолдауында заңнамалық негізде бизнеске ұсынатын тауар, жұмыс және қызмет сапасын бақылау мәселелерін өзі реттейтін жағдай тудыру қажет. Бізге тұтынушылар үшін сот шешімдерін қабылдаудың көпдеңгейлі жүйесін алып тастап, олардың құқығын қорғаудың жаңа жүйесін әзірлеп шығу керектігі; қылмыстық және қылмыстық-іс жүргізу заңнамаларын реформалауды бастау керектігі; Ілгері ізгілендіруге, оның ішінде, экономикалық құқық бұзушылықты қылмыссыздандыруға маңыз беру қажеттігі айтылады.

Сонымен бір мезгілде соттардың жұмысын жеңілдету мақсатында дауларды соттардан тыс реттеу институттарын дамытуды жалғастырған жөн. Болмашы мәселелер бойынша дауларды шешу соттардан тыс тәртіппен жүргізілетіндей тетіктер қарастыру қажет делінеді.

Сонымен қатар қылмыстық іс жүргізу барысындағы медиатордың міндетті қатысуы ҚР Мәжілісінің қарауында жатқан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты РК по вопросам исключения противоречий, пробелов, коллизий между

нормами права различных законодательных актов и норм, способствующих совершению коррупционных правонарушений» атты заң жобасында қарастырылған.

Қазіргі таңда медиацияны жүргізуге, дамытуға құқықтық негіздер бар. Алайда бұл жаңа институт болған соң заң шығарушы аталған институттың барлық қырларын қамти алмай жатыр. Жоғарыда айтылған заң жобаларында, жаңадан қабылданғалы жатқан Қылмыстық-іс жүргізу, Қылмыстық, Қылмыстық-орындаушылықжәнеӘкімшілік құқық-бұзушылық туралы кодекс жобаларында бүгінгі біз талқылап отырған мәселелердің барлығы өз орнын табады деген сенімдеміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. ҚР «Медиация туралы»заңы.
2. ҚР Қылмыстық іс жүргізу кодексі.
3. ҚР Азаматтық іс жүргізу кодексі.
4. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы.

ӘОЖ: 349.1 (574)

АДАМДАРДЫ САУДАҒА САЛУ ҚЫЛМЫСЫНЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Алпыспай Г.Ж., Дузембаева А.К.

Қарағанды «Болашақ» Университетінің 3 курс студенті

Ғылыми жетекші – Қарағанды «Болашақ» Университеті қылмыстық құқық және қылмыстық іс жүргізу кафедрасының аға оқытушысы Турганова Ж.Е.

Қазақстан Республикасының Конституциясының 1-бабына сәйкес: «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» делінген.[1] Яғни, біздің Ата заңымызға сәйкес мемлекеттің ең басты құндылығы, заңнамамен қорғалатын ең басты әлеуметтік қазына ол – адам өмірі, құқықтары және бостандықтары. Бұрынғы қылмыстық заңда Қазақстанда адамды саудаға салу үшін жауапкершілік қарастырылмаған. Кеңес өкіметі орнағанға дейінгі дәуірде де қазақ жерінде кәмелетке толмаған балаларды саудағасалу мәселесі туындамаған. Азаматтық және саяси құқықтар туралы Халықаралық пактінің 9-бабында, сонымен бірге Адам құқықтары туралы Жалпы декларацияның 3-бабында көрсетілгендей, әрбір адам бостандық пен жеке дербестікке құқығы бар. Қазақстан Республикасы Конституциясының 16-бабында «Әркім жеке бостандыққа құқылы» делінген. Толық бостандық кез келген іс-әрекетті орындауға, мәжбүрлеу мен шектеулерге белсенділін немесе қарсылық танытуға мүмкіндік береді. Шектеу немесе бостандықтан айыру, қамау және қарауда ұстау заңмен бекітілеген және сот санкциясы немесе қамалған адамға сот шағымын жеткізген қорғаушы санкциясы жағдайда болады.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев өзінің 2003 ж. 10 қыркүйектегі Парламент палаталары төрағаларының, Үкімет мүшелерінің, Президент Әкімшілігі, Премьер-Министрдің кеңсесі, республикалық, аумақтық құқық қорғау және сот органдары басшыларының қатысуымен Астана қ. өткен қылмыстылыққа қарсы күрес және заңдылықты сақтау мәселелері жөніндегі мәжілісте сөйлеген сөзінде былай деп атап көрсетті: «... барлық елде өзекті болып отырған мәселе – нәпсіқұмарлық, құлдыққа салу және басқа да пайдалану мақсатында адамдарды заңсыз шет елдерге шығару, саудаға салу мәселесі. Қазақстанда мұндай қылмыстық әрекетті тыюға бағытталған заңдылық сипаттағы белгілі қадамдар жасалды. Ендігі жерде жеке адамның